

II. Rákóczi Ferenc serege

Tisztikar és a legénység

A felkelés kezdetekor nemcsak a közvitézek voltak parasztok, hanem az őket vezető tisztik is. A felkelők maguk közül választottak vezetőket. De ezek a választott vezérek nem tudtak megfelelő fegyelmet tartani beosztottaik között. A katonák szemében választott tisztjeik csupán elsők voltak az egyenlők között. A harcokban még engedelmeskedtek a parancsoknak, de amint felcsillant a zsákmányszerzés lehetősége, a fosztogatáson kívül már semmivel sem törődtek. Ebből a szemléletből sok kára származott a szabadságharcnak.

II. Rákóczi Ferencnek a szabadságharc egész ideje alatt komoly gondokat okozott a tisztikar képzetlensége és az altiszti állomány szinte teljes hiánya. Az Emlékiratokban így ír erről: „Hogy fegyelmet tarthassak, szükségképpen le kellett volna váltanom az első tiszteket, azokat a durva, szemtelen és részeg parasztokat, akikkel a nemesség nem akart együtt szolgálni.”

Amikor a vármegyék kezdtek csatlakozni, a fejedelem a tisztikart folyamatosan nemesekkel töltötte fel. A főtisztik minden esetben a főnemesség köreiből kerültek ki. Kivétel talán csak Bottyán János esete, aki végvári katonából küzdötte fel magát generálissá. ezzel sem változott azonban sokat a helyzet; sokszor megesett, hogy szerény képességű tisztik kerültek kulcspozícióba. Ilyen volt Esterházy Antal, aki a császári hadseregben ezredesként szolgált, Rákóczi viszont generálissá, sőt a Felső-Magyarországi hadak kapitányává tette.

A nemesség térhódítása ellenére azért maradtak még paraszti származású tisztik: Esze Tamás, aki a nemességet is elnyerte, Kis Albert, Borbély Balázs, vagy az árulóvá lett Ocskay. Ezek mellett sok tiszt került ki Thököly egykori katonái közül. Főleg Károlyi Sándor generális seregében szolgáltak. Jellemzően duhaj, fegyelmetlen társaság, akik inkább a gyors rajtaütéseket, a zsákmánnyal kecsegtető portyákat kedvelték, mintsem a nyíltszíni ütközetet. Ugyan harcedzett katonák voltak, de harcmódoruk ekkorra már korszerűtlenné vált. Rákóczi felismerte, hogy csupán rajtaütésekkel és portyákkal nem győzheti le a császári hadakat.

Az 1708. június 6-án Egerben kelt levelében Károlyit bírálja az idejétmúlt portyázó harcmódor miatt: „Juthat ezért Kegyelmednek eszében: ha szintén csak a zsidói harctul fogvást is akarjuk felvenni annak okának keresését, azonnal meglátjuk, hogy az vala az kapitányoknak dicsőséges principiumja, hogy apró, s lopó portákkal lopják ki ez világbul az németet, kiknek egyéb nyeresége alig vala, hanem hogy most is vágánk két németet, most is hozánk hármat?!”

Idegenek is szolgáltak Rákóczi tisztikarában. Főképpen németek és franciák, de tudunk lengyel és oláh tisztikről is. A németek sosem voltak megbízhatóak, ezek nagy része a megadásra kényszerített császári helyőrségek állományából kerültek ki. Ilyen volt az a Sharudi is, akit jobb híján altisztból léptettek elő tisztté, és árulásával

nagyban hozzájárult a nagyszombati vereséghez. Hozzá hasonlóan áruházi lett Bremer ezredes is. De pozitív esetek is adódtak. Például a szabadságharcot a gyalogságnál végigharcoló Roth ezredes. A francia tisztek többsége mérnök volt, mint Lemaire, Damoiseau, Barsonville, Saint-Just; vagy tüzér, mint La Mothe ezredes. Emellett a fejedelem arról panaszkodik, hogy milyen sok szélhámos érkezik hozzá a konstantinápolyi francia követ ajánlásával. Róluk hamar kiderült, hogy egyáltalán nem értenek a hadviseléshez.

Rákóczi hadserege a szabadságharc teljes egész ideje alatt szűkében volt a jól képzett, hozzáértő és fegyvelmezett tisztekben. „... megtanultam, hogy egyikünk sem ért a taktikához, hogy hadaim jó szándékúak, de azon túl, hogy rosszul vannak fölfegyverezve, a tisztek sem tudják vezetni őket.”

A legénységi állomány a jobbágykatonák és a vitézlő rend tagjai mellett a vármegyék nemesi bandériumaiból állt. Ezekhez kisszámú zsoldoscsapatok társultak, például a francia gránátosok. Még Bercsényivel érkeztek lengyel, orosz, román és tatár zsoldosok. De ezek száma elenyésző volt, a harcokban hamar lemorzsolódtak, vagy visszatértek hazájukba. De például Erdélyben, a hadseregjegyzékekben szerepel néhány havasalföldi és moldvai önkéntes is.

A csapatok osztályozása Jelleget tekintve a szabadságharc hadseregét négy részre oszthatjuk: udvari-, reguláris-, mezei- és zsoldoshadakra.

A legképzettebbek, legfegyvelmezettebbek, és legjobban felszerelt csapatok az **udvari hadak** voltak. A fejedelem személyes hadseregét képezték, fenntartásukat saját birtokainak jövedelméből fedezte. Nyalka, színes ruházatú, pompás fegyverzetű kurucok voltak. Az udvari had volt az elit, olyan csapatok tartoztak ide, mint a palotás ezred, a zöld vadászok kompániája, a nemesi kompánia vagy a székely kopjás ezred.

Iszogató, pipázó, tárogatómuzsikát hallgató kurucok - olajfestmény
Acsády Ignác: Magyarország története I. Lipót és I. József korában
In: A magyar nemzet története. Szerkesztette: Szilágyi Sándor.
Athéneum, Budapest, 1898, VII. kötet, 620. oldal utáni tábla.

A **reguláris hadak** ellátottsága fegyverzet és ruházat tekintetében szintén jónak volt mondható. Rákóczi igyekezett minél több reguláris ezredet felállítani. Az 1705. február 7-én Kistopolcsányban kelt pátensében ifj. gróf Barkóczy Ferenc főcolonellust utasítja egy reguláris lovasezred felállítására: „A szomszéd keresztény országokban gyakoroltatott reguláris hadakozásnak módját akarván az hazában felállítani s arra jó eleve az haza fiait szoktatni, resokáltuk kegyelmesen, hogy azon előmeneteles hadi regulákra szoktatandó egy bizonyos regimentet az haza othon lakos fiai közül,…”

A **mezei hadak** az előbbiektől eltérő, változatos képet mutattak. Állományuk állandóan változott. Fegyverzetük sem volt egységes. Ruházatuk sok esetben elrongyolódott, az ellenségtől vagy a lakosságtól zsákmányolt. Gyakorta inkább látszottak koldusoknak, mintsem katonáknak. Például Kenyheczi János ezerekapitány 1705. augusztus 31-én kelt levelében azt nehezményezi Rákóczinál, hogy ezrede egy éve nem kapott egyenruhát.

A fejedelem hadseregének zömét a **könnyűlovasság** alkotta. Bányai Elemér leírása szerinti öltözéke: abaposztóból szabott dolmány, sarkantyús csizma, föveg, tarsoly, fehér vagy vörös kerek köpönyeg, forgós kalpag. Fegyverzetük: fringakard, háromélű dragony, párpisztoly, karabély. A lovasság alapalakulata a kompánia volt. Egy lovasezred 10 századra oszlott, századonként 80-100 fő, 3 tizedes, 1 őrmester, 1 zászlótartó, egy fő- és egy alhadnagy, egy-egy furir (seregdiák), sebész, trombitás, nyeregkartó és kovács.

Palocsai György lovasezrede
(1706)

Palocsai György lovasezrede (1706)

Zöld ruhás lovas puskával és két gyalogos (1-3)

1. A Rákóczi-szabadságharc egyik legjobban felszerelt lovasezrede. Legénységét Szabolcs és Bereg megyében toborozták. Fekete leffentyűs vagy nemezsüveget, zöld dolmányt és kék nadrágot viseltek, s minden katonának volt karabélyja.
2. A nemezsüveget apró rézcshellagok díszítik. A katona könyökén, térdén és fenekén viselt sárga bőrdarabok nem utólagos foltozás, hanem eleve bőrtették a kopásnak legjobban kitett részeket.
3. Minden század zászlótartója tisztí rangot viselt. Megkülönböztető jelvénye a fehér süveg, fehér menteprem és sárga csizma. Jobb oldalán a zászlóheveder karabiner csatja, amit a zászlórúdhoz csatoltak.

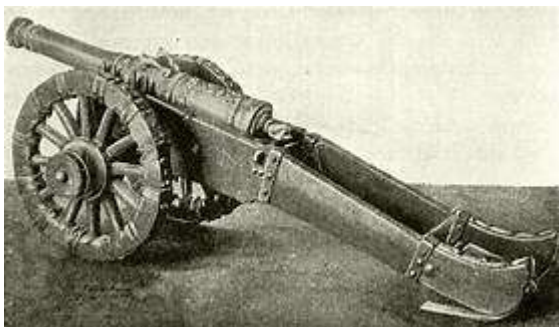
A **gyalogság** másodrendű fegyvernemnek számított. Lassúsága miatt a portyákban

ritkán vett részt. Rákóczi több helyütt is ír arról, hogy a nemesség vonakodik a talpasoknál harcolni, mivel azt rangján alulinak tartja. A harcokban számarányukat tekintve többnyire a gyalogság szenvedte el a legnagyobb veszteséget. Öltözkük: magas süveg, dolmány, különböző színű csizma, sok esetben bocskor. Fegyverzetük változatos: görbe kard, lándzsa, fokos, balta, különböző puskák (lengyel, sziléziai és felső-

magyarországi), muskéta, szakállas puska. Közkedvelt volt még az öblös hajdúpuska, a pulha, és használták a szuronyt is. A gyalogsághoz tartoztak még a lövészek mellett az árkászok, hidászok és egyéb mesteremberek is. A gyalogság csapatbeosztása: tizedalja, század, zászlóalj és ezred. Egy ezred 2-3 zászlóaljból állt, egy zászlóaljat pedig 4 század alkotott. Egy gyalogos század összetétele: százados, kapitány, hadnagy, zászlótartó, strázsamester, furir, sebész, hat tizedes, tizenkét vicetizedes, két furirchitz, négy dobos, két ács és kb. százötven közlegény. Ahol két zászlóalj volt, az ezredhez tartozott még egy százfős gránátos század is.

A szabadságharc kezdetén Rákóczi serege még nem rendelkezett **tüzérséggel**. Az első négy kis tarackot Káló elfoglalásakor zsákmányolták. Ez a bázis bővül később fegyvernemmé, nagy erőfeszítések árán. Itt szolgáltak legnagyobb arányban

külföldiek, leginkább németek és franciák. A főtisztok nagy része is Franciaországból érkezett. Különböző ágyúkat használtak: karthun, haubitz, falconette, sugárágyú, sugártarackok, seregbontók, 20-200 fontos mozsárágyú. Lövegek: tüzes golyók, bombák, égő nyilak (például Szatmár ostrománál).

A hadsereg alapját az önkéntesek képezték, de kényszersorozás is folyt. Továbbá az állomány egy részét **zsoldosok** alkották. Az udvari és a reguláris ezredek rendszeres havi zsoldot kaptak, de a mezei hadaknál is fizettek hópénzt, bár ez utóbbiak kevesebbet kaptak és sokszor elmaradt. A fegyvernemek között a lovasság volt a legjobban fizetett, bár az idegen tüzérségi tisztok juttatása is magasnak mondható. A legmagasabb zsoldot természetesen Bercsényi Imre generalissimus kapta, havi 1200 forintot, továbbá 150 forint személyre, és 300 forint lóra való tartást. Egy lovas ezredes zsoldja 200 forint, 12 forint személyre és 17 lóra való tartás. Egy gyalogos ezredes zsoldja 160 forint. Egy gyalogos közlegény zsoldja 3 forint, étellelmezéssel és ruházattal.

A hadtápszervezetet teljes mértékben soha nem sikerült kiépíteni. Ezt jól tükrözik a harcoló csapatoknál érzékelt hiányosságok. Egy korszerű reguláris hadsereg felállításához és ellátásához fejlett iparra, mezőgazdaságra, utakra, és jól működő pénzrendszerre van szükség. A korabeli Magyarországon ezek közül egyik sem volt a kor színvonalának megfelelő. Ezért a harcok folytatásához elengedhetetlenek voltak a külföldi pénzsegélyek. A francia támogatásokból évente 4000 katona fegyverben tartását tudták biztosítani. A régi törvények előírták, hogy a hadsereg étellelmezése a megyék feladata.

Itt alapvető probléma, hogy **állandóan változott a kuruc fennhatóság alá tartozó vármegyék területe**. 1704 végén állították fel a Hadi Comissariatust, és a magazinumok (élelemtárolók) hálózatát. Tartalékokat halmoztak fel a várakban és

megerősített városokban fegyverekből és élelmiszerből. Ennek ellenére az élelmezés jellemzője továbbra is **a lakosságtól való rekvirálás** maradt. Kezdetben még a fegyvereket is az elfoglalt városok és falvak lakosaitól szerezték be.

Felső-Magyarország nagy részének elfoglalása után már javult a helyzet, hiszen Kassa körül már korábban kialakult egy fegyvergyártó komplexum. Szervezett fegyvergyártás folyt Nagybányán, Besztercén. Fontos volt a Gömör megyei vasipari bázis. Tiszolcon új vasolvasztót alapítottak. Bár Európában, ez időben két nagy háború is dúlt, külföldről is sikerült fegyvereket behozni.

Fontos feladat volt még a sereg ruházattal való ellátása is. Ennek érdekében különösen sokat tettek Lónyay Ferenc és Beniczky Márton ruházati hadbiztosok. Posztót az örökös tartományokból, Sziléziából és Lengyelországból szerezték be rézért, marháért és borért. Az abaposztóért rézzel fizettek a balkáni és konstantinápolyi kereskedőknek. Az inget, lábbelit, süveget a vármegyéknek kellett biztosítaniuk.

Harcmodor

A török háborúk során kialakult évszázados magyar harcmodor jellemzői: kerülni a frontális összecsapást, lesből, portyázásszerűen lecsapni, s meg-megújuló lovasrohamokkal felmorzsolni az ellenséget. Ez utóbbi módszert alkalmazták Herbeville tábornok ellen 1705-ben, kevés sikerrel.

A kurucok győzelmeik nagy részét a rác és oláh határőrcsapatokkal vagy kisebb német és magyar (labanc) egységekkel szemben aratták. Bercsényi Miklós főkapitány így ír a fejedelemnek címzett egyik levelében: „Még Mátyás király ideiben sem magyar volt az fekete had. A magyar vitézséghez magahittség kell, az kapocánt nem szenved.”

A kuruc had feltűnően alkalmatlan volt a várak és megerősített városok ostromára, és védelmére. A várakat körülzárással, kiéheztetéssel, vagy árulás útján foglalták el. A várvédelem hatékonysága tekintetében pozitív példa Munkács várának az esete, ahol Szennyey parancsnoksága alatt a védők a fegyverletétel után még másfél hónapig kitarítottak.

A szabadságharc hadserege, mint láthattuk, felkelő parasztok önkéntes csapataiból fejlődött tulajdonképpen hadsereggé. Születésének körülményeiből fakadó

hátrányait azonban mindvégig magán viselte. Legfőbb hiányosságai: a felszereltségbeli, logisztikai hátrányok, a tudatlanság, fegyelmezetlenség, váltakozó személyi összetétel, az elavult harcmodor, a tisztikar képzetlensége, a rendi és személyi ellentétek. Ennyi nehézség, és a főbb csaták elvesztése mellett Rákóczi serege mégis nyolc évig helyt tudott állni a korabeli Európa egyik legjobb és legnagyobb hadseregével szemben. Bár Bécs kétfrontos háborút vívott, még így is lett volna elég ereje levérni a szabadságharcot. Fontos tényező volt a francia segítség, de a legfontosabb mégis a lakosság támogatása. Végső soron a kurucok hazai földön folytatták küzdelmüket, még ha ezt sokszor el is felejtették. A lakosság németek elleni gyűlölete és II. Rákóczi Ferenc tekintélye elengedhetetlen feltétele volt a szabadságharc kirobbanásának és a többévi sikeres hadakozásnak. A hadsereg elharapódzó fosztogatásai, és a trencsényi csatavesztés utáni elkeseredés változásokat hozott. Erdélyben és a Dunántúlon a parasztok gyakran puskatúzzal fogadták a kurucokat. Ilyen esetekről számol be Bérí Balogh Ádám 1710-ben a Dunántúlon. A nemesség passzivitása és a parasztság fokozódó ellenséges magatartása megpecsételte a hadsereg, és ezzel együtt az egész szabadságharc sorsát. A további harc lehetetlenné vált. Az utolsó hónapokban egyes területeken adószedésre, az ellenszegülő jobbágyok megrendszabályozására használták a hadsereget, mely alapjában véve alulról szerveződött nemzeti sereg volt, amit a vezető posztokat betöltő nemesség végül saját céljaira is felhasznált. A szabadságharc egész ideje alatt a hadsereget és a népet szoros szálak fűzték össze.

Forrás: <https://kuruc.info/r/2/8399/>